

БЮДЖЕТНЕ ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Лебідь В. С.

Вінницький національний аграрний університет, Україна, Вінниця

Визначено основні форми державної підтримки АПК, проаналізовано сучасний стан та ефективність бюджетного фінансування аграрного сектора економіки країни. Досліджено динаміку обсягів державного регулювання агропромислового сектору в Україні за останні декілька років з урахуванням світового досвіду. Визначено деякі шляхи підвищення ефективності системи державної підтримки вітчизняного сільського господарства та додаткові ресурси фінансування вітчизняних сільськогосподарських виробників. Запропоновано внесення змін у чинну систему фінансування галузі та формування нових форм реалізації державної підтримки.

Ключові слова: агропромисловий сектор, державна підтримка, державне регулювання, форми підтримки, ресурси фінансування.

Лебедь В. С. Бюджетное финансирование аграрного сектора Украины: анализ, проблемы, пути совершенствования/ Винницкий национальный аграрный университет

Определены основные формы государственной поддержки АПК, проанализировано современное состояние и эффективность бюджетного финансирования аграрного сектора экономики страны. Исследована динамика объемов государственного регулирования агропромышленного сектора в Украине за последние несколько лет с учетом мирового опыта. Определены некоторые пути повышения эффективности системы государственной поддержки отечественного сельского хозяйства и дополнительные ресурсы финансирования отечественных сельскохозяйственных производителей. Предложено внесение изменений в действующую систему финансирования отрасли и формирования новых форм реализации государственной поддержки.

Ключевые слова: агропромышленный сектор, государственная поддержка, государственное регулирование, формы поддержки, ресурсы финансирования.

Victoria Lebid Budget financing of agrarian sector of Ukraine: analysis, problems, ways to improve/ Vinnitsa National Agrarian University

The main forms of state support of agriculture are outlined, the modern state and the effectiveness of budget financing of the agricultural sector of the economy are examined. The dynamics of the scope of government regulation of the agro-industrial sector in Ukraine in recent years has been researched taking into account the world experience. It was determined some ways of improving the efficiency of state support for domestic agriculture and additional funding resources for domestic agricultural producers. It was proposed amending the current financing system of the sector and the formation of new forms of state support for agriculture.

Keywords: agricultural sector, government support, government regulation, forms of support, funding resources.

Вступ. Агропромисловий сектор є України одним із пріоритетів розвитку держави, що підтверджується значною часткою у ВВП країни, кількістю зайнятих у галузі, товарною структурою експорту України. Обов'язковою умовою розвитку та підвищення конкурентоздатності галузі і продовольчого ринку є достатня та збалансована за напрямками державна фінансова підтримка агропромислового виробництва, про що свідчить досвід провідних світових держав. Необхідність використання бюджетних коштів для фінансування агропромислового виробництва зумовлена як специфікою галузі, так і рядом особливостей, які притаманні цій галузі. Серед них, зокрема такі: зниження закупівельної спроможності населення, що обмежує можливості підняття цін на сільськогосподарську продукцію; відставання сільського господарства України від розвинутих країн за рівнем науково-технічного прогресу і передових технологій; низький рівень розвитку інфраструктури сільської місцевості; розрив сталих економічних і технологічних зв'язків між різними сферами агропромислового комплексу.

Доцільність підтримки сільського господарства в Україні визнана на законодавчому рівні та визначена в Законах України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21.12.2010 № 2818-VI, «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою» від 09.02.2012 № 4391-VI, а також у «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року», схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання державного регулювання та підтримки аграрного сектора України належить до сфери наукових інтересів В. Антонова, С. Дем'яненка, Т. Курени, П. Саблука, Т. Осташко, В. Трегобчука, В. Юрчишина, та інших вітчизняних науковців. Серед іноземних авторів, які досліджують питання фінансової підтримки АПК та використання бюджетних коштів у сфері сільського господарства на рівні розвинених країн, варто відмітити К. Бородіна, Б. Пошкуса, М. Менсіка.

Мета статті. Проаналізувати стан та проблеми фінансування АПК з державного бюджету та визначити пріоритетні форми державної підтримки вітчизняного сільського господарства з урахуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні державна підтримка аграрного виробництва в Україні малоефективна, механізм бюджетного фінансування в аграрному секторі економіки України здатен забезпечити не більше 10-20% загальної потреби [2]. Крім того, що бюджетні кошти виділяються в недостатніх об'ємах, вони поступають на місця неритмічно, несвоєчасно, неповністю. Асигнування для здійснення капітальних вкладень нерідко надаються без проведення конкурсів і використовуються без належної віддачі. Аналогічна ситуація складається і з фінансуванням державних операцій на ринку продовольства та організацією ринкової інфраструктури АПК.

Процес фінансування сільського господарства України з коштів державного бюджету впродовж багатьох років характеризується неефективністю та недосконалістю розподілу. Для цього варто проаналізувати видатки держбюджету України за 2008 – 2014 рр., спрямовані на розвиток АПК (табл. 1).

Динаміка видатків загального фонду Державного бюджету України

Показники/роки	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	+/- 2014/2008	+/- 2014/2013
Видатки Державного бюджету, всього, млрд.грн.	253.2	274.1	307.7	342.79	413.6	419.8	436.8	183.6	17
Міністерство АПiП, млрд.грн.	12.2	6.4	5.8	10.5	8.6	8.4	6.8	-5.4	-1.6
% до заг.обсягу видатків	4.82	2.33	1.88	3.06	2.08	2.00	1.56		

Джерело: Розраховано й побудовано автором за даними додатків №3, 4 до Держбюджету України на 2008 – 2014 рр.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» передбачено 436,8 млрд. грн. видатків Держбюджету, а це на 17 млрд. грн. більше рівня минулого року (табл. 1), але на сільське господарство бюджетом виділяється 1,6% (6,8 млрд. грн.) від запланованої видаткової частини, що означає зменшення фінансування на 1,6 млрд, грн. або 19,05%, порівняно із попередньо затвердженим бюджетом на 2013 рік [3]. Порівняно з 2008 р. видатки держбюджету збільшилися на 183,6 млрд. грн., але видатки на фінансування Міністерства аграрної політики та продовольства зменшилися на 5,4 млрд. грн. Обсяг видатків на розвиток галузі характеризувався істотним скороченням в 2009-2010 рр. Найменшою була сума видатків на фінансування аграрного сектору у 2010 р. і складала 5,8 млрд. грн.

Для порівняння, із загального бюджету Європейського Союзу 140 млрд. євро у 2009 році було виділено 57 млрд. євро або 41 % бюджету. У 2012 році ЄС виділив майже 83 млрд. євро аграріям, що складало 20% всіх доходів сільгоспвиробників. У бюджеті ЄС на 2013 рік, який становив приблизно 158,5 млрд. євро, на сільське господарство, розвиток села та підтримку фермерства спрямовано 42 млрд, (27%). Це при тому, що АПК ЄС генерує усього 1,22% його валової продукції, а українські аграрії - 10% валового продукту країни [4].

На фоні зменшення загальної суми аграрних видатків у бюджеті попереднього 2013 року, на фінансування заходів у агропромисловому секторі із загального фонду держбюджету передбачено мізерну суму - 91,8 млн. грн., що майже у 12 разів менше, ніж у 2012 р., коли сума фінансової допомоги закладалася на рівні 1,2 млрд. грн. (рис. 1).

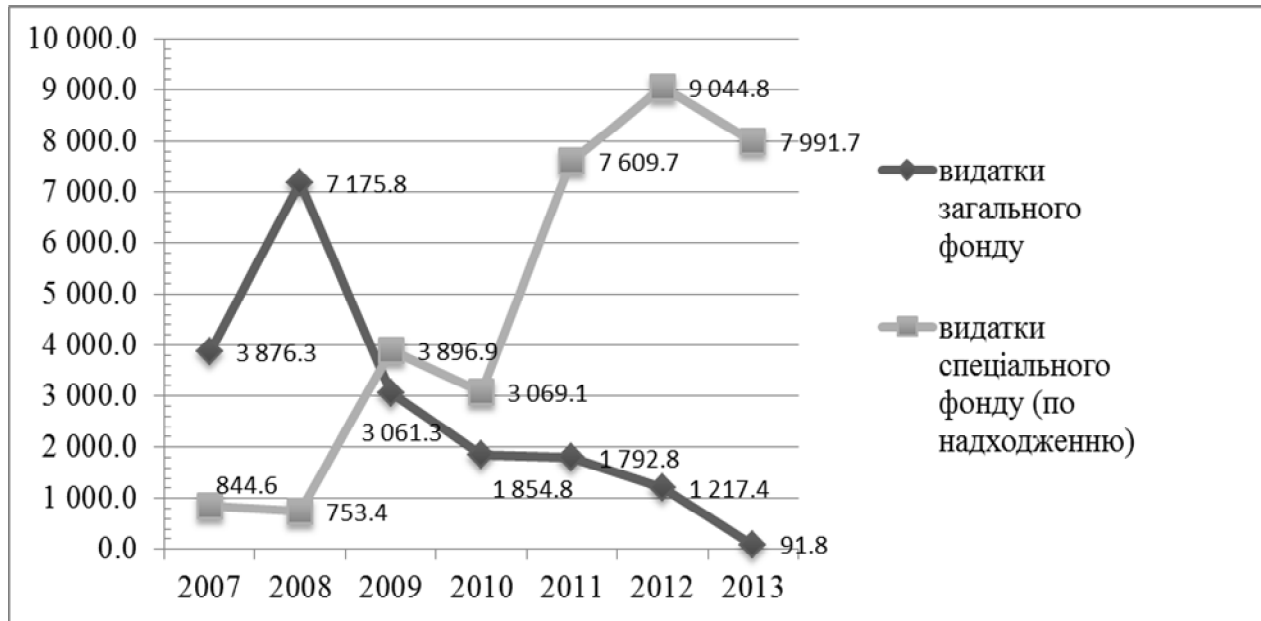

Рис1. Динаміка обсягів державної підтримки АПК за рахунок коштів загального та спеціального фондів державного бюджету, млн. грн.

Джерело: Розраховано й побудовано автором за даними додатків №3, 4 до Держбюджету України на 2008 – 2013 рр.

У поточному 2014 році серед груп видатків Міністерства аграрної політики і продовольства України найбільшого зменшення зазнали: підтримка сільськогосподарських товаровиробників – на 818,8 млн грн. або 45,3% та сфера управління – на 259 млн грн. або 19,8%. Зменшено також видатки на діяльність Аграрного фонду та низку програм, пов'язаних із фінансуванням сільської місцевості. З переліку статей видатків взагалі виключені: оздоровлення та відпочинок дітей працівників агропромислового комплексу, фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі, заходи по боротьбі зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин, проведення державних виставкових заходів у сфері агропромислового комплексу, фінансова підтримка створення

оптових ринків сільськогосподарської продукції, організація діяльності органів рибоохорони та рибовідтворювальних комплексів, прикладні розробки у сфері рибного господарства, селекція у рибному господарстві та відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні та міжнародна діяльність у галузі рибного господарства [3].

В даний час, розглядаючи питання державної підтримки агропродовольчого сектора економіки, необхідно зазначити, що державне регулювання може бути прямим, умовно-прямим і непрямим.

Форма непрямой бюджетної підтримки полягає у здійсненні закупівель сільгосппродукції і продовольства для державних потреб; регулюванні виробничого ринку, за допомогою проведення закупівельних і товарних інтервенцій із зерном; захисту економічних інтересів товаровиробників при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в сфері АПК та ін. До цієї форми можна віднести підтримку аграрної науки, розвиток соціальної сфери та сільських територій тощо.

Форма прямої бюджетної підтримки передбачає надання субсидій на сільськогосподарське виробництво і матеріально-технічні ресурси; субсидування короткострокового та інвестиційного кредитування підприємств і організацій АПК; надання субсидій на компенсацію частини витрат товаровиробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур; субсидії на витрати капітального характеру, лізинг та інше.

Умовно-пряма бюджетна підтримка спрямована на зміцнення виробничого потенціалу і позицій на споживчому ринку через опосередковані форми для забезпечення сприятливих організаційно-економічних умов функціонування аграрного сектору. Серед них державні закупівлі через Аграрний фонд, митно-тарифне регулювання, підтримка постачальників енергетичних та матеріально-технічних ресурсів; створення оптових ринків, реалізації державних програм і загальнонаціональних проектів, на які можуть використовуватися і кошти позабюджетних фондів, соціальна підтримка села тощо [5].

Проти заходів державної бюджетної підтримки агропромислового сектора виступає чимало опонентів, що виражають незадоволеність втручанням держави в

систему ринкових відносин і високою вартістю цих заходів. Світовий досвід свідчить, що державна підтримка існує у всіх економічно розвинених країнах, які витрачають на її проведення значні кошти. У більшості країн з ринковою економікою діють ефективні системи державного регулювання агропромислового сектора. Результати вивчення досвіду регулювання та державної підтримки сільського господарства в розвинених країнах дають підстави для певних висновків:

- більшість країн здійснюють політику державного впливу на розвиток сільського господарства переважно економічними методами;
- державна підтримка передбачає здійснення цільових фінансових програм через фінансування окремих видів діяльності, пільгового кредитування;
- пільговий вплив оподаткування існує практично в усіх країнах і реалізується в основному через встановлення понижених ставок оподаткування та забезпечення гарантованого неоподаткованого мінімуму[6].

Особливості та специфіка нашої економіки не дозволяють повністю копіювати досвід розвинених країн у галузі державного регулювання агропромислового виробництва та здійснювати повномасштабну фінансову підтримку сільськогосподарських виробників. Можливості підвищення результативності механізму державного контролю вкрай обмежені. Однак необхідність підвищення соціально-економічних параметрів розвитку сільського господарства та формування цілісної системи державного регулювання з метою попередження можливості виникнення кризових явищ та мінімізації негативних факторів для економіки України зумовлює потребу у зміні підходів до механізму державного регулювання.

До основних шляхів підвищення ефективності системи державної підтримки вітчизняного сільського господарства віднесемо такі:

1. Посилення контролю над цільовим використанням бюджетних коштів.
2. Підвищення ефективності державної підтримки сільськогосподарських виробників. Варто відмовитися від часткової компенсації витрат сільськогосподарських підприємств на придбання окремих видів промислової продукції, що є витратним методом за своєю суттю, задіявши алгоритм виплати

єдиних дотацій на одиницю реалізованої продукції з урахуванням загального подорожчання виробничих ресурсів і послуг. Інакше кажучи, підтримувати виробників потрібно за результатами діяльності.

3. Формування спеціального фонду фінансової підтримки сільськогосподарських виробників з джерел, пов'язаних з функціонуванням агропромислового комплексу та продовольчого ринку.

Можливий додатковий ресурс фінансування вітчизняних сільськогосподарських виробників – імпорتنі мита, що стягуються за ввезення продовольства і сировини для цілеспрямованого їх використання на розвиток відповідних підгалузей вітчизняної сільськогосподарської промисловості: із зростанням імпорту збільшуються асигнування на підтримку власного виробництва, при розширенні ж останнього та адекватному скороченні імпорту навантаження на бюджет знижується. Ще одним джерелом фінансових надходжень від зовнішньої торгівлі могли б стати експортні мита на продукцію галузей агропромислового виробництва, оскільки значна частина виробничих ресурсів, яких потребує сільське господарство, експортується незважаючи на неплатоспроможність вітчизняних виробників.

Для стабілізації і розвитку агропромислового виробництва необхідно здійснити модернізацію існуючих форм і методів державної підтримки, формування нових напрямів і механізмів її реалізації. Система державної підтримки має бути гнучкою, відповідати як поточним, так і довгостроковим потребам аграрного сектора. Для досягнення поставлених цілей необхідно забезпечити чітку законодавчу регламентацію використання бюджетних коштів, що виділяються на розвиток агропромислового сектора.

З метою подолання негативних сторін «пропорційного розподілу» бюджетних ресурсів останніми роками реалізується принцип «виділення бюджетних коштів ефективно працюючим господарствам». Кошти субсидій і субвенцій, фонду пільгового кредитування і лізингового фонду прямують в найбільш сильні господарства, які здатні забезпечити їх повернення. Проте фінансово стійкі в даний час сільськогосподарські підприємства – це, як правило, ті, які ще в дореформений період мали могутню матеріально-технічну і соціальну

базу, швидше інших адаптувалися до ринку, зберегли кваліфіковані кадри, відновили платоспроможність [7].

Звідси виникає протиріччя: концентрація бюджетних коштів у великих агрогосподарствах суперечить завданню відновлення платоспроможності основної маси господарств та принципу оптимізації економічної ефективності. В той же час багато малих господарств, при забезпеченні необхідних умов, здатні досягти вищої віддачі на 1 грн. бюджетної підтримки ніж великі сільськогосподарські підприємства. Механічний перерозподіл засобів державної підтримки на користь слабких господарств також не зможе дати позитивного результату. Треба враховувати, що в таких сільськогосподарських підприємствах часто немає кваліфікованих, ініціативних керівників і фахівців, які здатні організувати інноваційне виробництво за сучасних умов.

Висновки. Державна фінансова підтримка галузі АПК характеризується суперечливим тенденціями, а її обсяги є недостатніми та не враховують реалії розвитку галузі. Аграрний сектор України сьогодні отримує дотацій значно менше ніж будь-яка інша європейська країна. Крім того, чинна система фінансування зазнає впливу кризових явищ, які періодично виникають у розвитку вітчизняної та світової економіки.

Зважаючи на складність проблем державної підтримки, хронічну недостатність ресурсної бази зокрема, особливу увагу необхідно звернути на рівень компетентності органів управління агропромислового сектора, якість адміністративних послуг, розподіл дотацій між регіонами та повноцінність і цілеспрямованість використання наявних державних ресурсів. Все вказане вимагає наукових підходів до питань державної підтримки сільськогосподарських структур агропромислового сектора країни.

Література:

1. Mensick M. J. How to Support Value Chain Finance in a Smart Way?/ M. Mensick, J. de la Rive Box in collaboration with the e-MFP Rural Outreach and Innovation Action Group // Policy Statement of the European Microfinance Platform Rural Outreach & Innovation Action Group. - 2011. - 20с.

2. Курена Т. О. Ефективність та результативність державної підтримки аграрного сектора економіки в Україні / Т. О. Курена // Держава і ринок. - 2011. - №1. - С. 133-138.
3. Закон України «Про державний бюджет України на 2012 рік». - № 4282-VI від 22.12.2011 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>.
4. Бородин К. Финансирование общей сельскохозяйственной политики в ЕС/ К. Бородин // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2005. - №3. - С.13-14.
5. Антонов, А. В. Напрями удосконалення форм державної підтримки розвитку сільських територій [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>. - Назва з екрана. (Дата звернення 14.10.2014).
6. Пошкус Б. И. Система поддержки сельского хозяйства в странах Европейского Союза / Б. И. Пошку// Глобализация и аграрная экономика России: тенденции, возможные стратегии и риски. Материалы Международной научно-практической конференции. - 2011. - №1.- С.30-36.
7. Замикула В. В. Напрями державної підтримки агропродовольчого сектора економіки в умовах глобалізації економіки / В. В. Замикула // Електронне наукове фахове видання. - Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258> - Назва з екрана. (Дата звернення 18.10.2014).

References:

1. Mensick, M., & J. de la Rive Box (2011). How to Support Value Chain Finance in a Smart Way? Policy Statement of the European Microfinance Platform Rural Outreach & Innovation Action Group
2. Kurena T. O. Efektyvnist ta rezultatyvnist derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora ekonomiky v ukraini / T. O. Kurena // Derzhava i rynok. - 2011. - №1. - S. 133-138.
3. Zakon Ukrainy «Pro derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2012 rik». - №4282-VI vid 22.12.2011 [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>.

4. Borodin K. *Fynansyrovanye obshchei selskokhoziaistvennoi polytyky v ES/ K.Borodyn // Mezhdunarodnyi selskokhoziaistvennyi zhurnal. - 2005. - №3. - S.13-14.*
5. Antonov, A. V. *Napriamy udoskonalennia form derzhavnoi pidtrymky rozvytku silskykh terytorii [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258>. - Nazva z ekrana.*
6. Poshkus B.I. *Sistema podderzhki selskogo khozyaystva v stranakh Yevropeyskogo Soyuzu / B. I. Poshku// Globalizatsiya i agrarnaya ekonomika Rossii: tendentsii, vozmozhnye strategii i riski. Materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. - 2011. - №1.- S.30-36.*
7. Zamykula V. V. *Napriamy derzhavnoi pidtrymky ahroprodovolchoho sektora ekonomiky v umovakh hlobalizatsii ekonomiky / V. V. Zamykula // Elektronne naukove fakhove vydannia. - Rezhym dostupu: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=258> - Nazva z ekrana.*